

thayla quis fa en Barchinona, ZRPh. XIII, 104; «lo destre haze 12 palms, qui fan, de cana de Barchinona, 14 palms e mig», Eiximenis, Reg., § 327], també oc. ant. i fr. ant. *destre*, del b. ll. *dextrum*, 'mida de longitud dita així perquè s'amidava amb la mà dreta' (Du C.).¹

És inacceptable l'etimologia *DEXTRANS (ideada per un filòleg principiant, ZFSL xxvi, 207, i que va fer peça a M-Lübke, REW, 2621, i a AlcM) no sols perquè fonèticament hauria donat **destra* en cat. i oc.¹⁰ (com objecta AntThomas, Rom. xli, 455), sinó: 1.ª per innecessària, 2.ª perquè aqueix *dextrans* és una mera suposició, participi actiu del tardà *dextrare* (rar en llatí, solament documentat en derivats, no gaire freqüents tampoc, *dextrator*, -atio, -atus) 'dur o midar amb la mà dreta', 3.ª perquè el procés formatiu de canviar un nominatiu en -ns (no acusatiu) llatí en un substantiu, per eliminació fonètico-analògica de -ns, és un fet excepcional que a penes s'ha repetit fora del cas de ADJACENS > fr. *aîse*, 4.ª perquè llavors hi ha contradicció entre el caràcter indocumentat de *dextrans* amb el nivell ultrapopular de la reducció fonètica de -ns i la conservació semiculta d'un nominatiu llatí.

Altrament la longitud d'aquesta mida és vacil·lant segons les diferents terres catalanes (com es queixa l'agrònom Fontanet citat per AlcM): segons el pla de la Ciutat de Mallorca del P. Garau, de l'a. 1644, 40 *destres* de Mallorca = *dimidium pedis Italici* i uns 100 *passus italici ex quinque pedibus* (Eiximenis també sembla indicar una diferència entre València i Barcelona). Secundàriament *destre* passa a aplicar-se a entitats de dret consuetudinari que havien de tenir un *destre*: a Llanars de Camprodon (1935) un *dèstra* és un espai d'aqueixa amplada que havien de deixar sense conrear al llarg de la vora de l'alt Ter; b. ll. i cast. *dextro* espai de 30 *dextra* que s'havien de deixar entorn de l'església (DCEC II, 169b28-29); potser també *destra* 'corda o cadena que prolonga el llibant de treure la barca, fins a l'estaca', Sant Pol de Mar (1936).

Destresa [mj. S. xv, *destrea*, Spill, v. 6775]; «lo mariner restà molt content, perquè ell ho tenia per cert, per la gran *destrea* que tenia en la mar e en la terra», JoMartorell (Ag. I, 320); *destresa*, Curial; «amansar lo chic ab *destreza* y amor, o ab açots», trad. «ingenio, industria», OPou (ThPu., 179).

Destrer [Llull] 'cavall de batalla', com l'oc. i fr. antics *destrier* [fi S. xi, Roland], són tant o més deriv. del verb *destrar* 'conduir el cavall amb la mà dreta' del qual directament de *destre*: denominació que s'explica perquè a fi de tenir el cavall de batalla ben descansat, durant les marxes els cavallers poderosos muntaven un corser (derivat de *còrs* 'marxa' amb -er, paral·lel i oposat a *destrer*) (o si calia un rossí) i feien que un escuder els seguis destrant el cavall de batalla; fora de l'àrea del mot es parla també pertot de dur els cavalls de combat destrats: «razón ay de maravillarnos nosotros en veros venir así solo y con esse cavallo del *diestro*, y no es menos sino que vos avéys tenido al-

guna batalla con algún cavallero christiano y --- le avéys quitado esse cavallo», Pz. de Hita (*Guerras Civ. de Granada* I, 128); de l'explicació semàntica de *destrer* tractaren Gamillscheg (ZRPh. xl, 1920, 526-7) i darrerament Mario Roques (Rom. lxii, 1938, 417-8).²

Destria 'destresa' [S. xv]. *Destrar* 'menar un cavall per la brida', 'guiar algú muntat a cavall' [Muntaner]: «com tot açò fo feyt, e madona la regina hach complides ses oracions, foren les bèsties aparellades, e anaren-se'n a mar; e lo senyor rey de Mallorques *destrà* madona la regina a cavall; e a peu la *destraren* lo compte d'Ampúries e-l vescomte de Rocaberti e --- d'altres ríchs hòmens de Cathalunya e d'Àragó, més de 50, que li anaven a peu entorn, e-ls cònsols de Barcelona, e molts d'altres ciutadans; e puix tot lo poble», Muntaner (ed. Bof. xcv); «madona la regina cavalcà, e-l senyor infant En Jacme *destrava-la*, e Micer Aley, e Micer Joan de Calategiró, e Micer Mateu de Tèrmens, e molts altres ríchs hòmens, de peu, *destrant-la*» (xcvii), «en lo braç del fre del cavall hach dues parelles de regnes: les unes eren ya del fre que tenia lo cavayll al coyll, e en aquella *destrava* lo senyor infant En Pere en la part dreta, e en la part sinistra lo senyor infant En Ramon Berenguer», id. (576). *Destrat*.

Destral [964, 1134], del ll. tardà DEXTRALIS 'destral amansat' («handbeil»);³ la forma llatinitzada *dextrale* apareix en un doc. de 964 (*Cart. de St. Cugat* I, 964, cito el context s. v. *tribe*); «precium duos solidos et una *dextrale*», doc. ribagorçà de c. 1018 (Martín Duque, *Ovarra*, 27.4); *estrals* pl., a. 1079 (*Cart. de St. Cugat* II, 356); *destral*, doc. de 1134 (BABL VII, 113); ja en el nostre trobador Guillem de Berguedà, c. l'a. 1200: «cel só qui capola e dola, / tant soi cuynde e avinén, / sí que *destral* ni exola / no-y deman, ni ferramén» (*Canc. Gil*, f.º 124v, ARom. xxxiii, 48); en l'InvLC, des de 1261, amb uns 15 altres docs. rossellonesos fins a 1389; *dastral* (segurament amb mala lectura *dastal* per no haver vist l'abreviatura de la r), *Questa* de Reixac (166.2); «la *destral*: securis», OPou (ThPu., 87, 152); i V. la cita de Llull a DESTRUIR.

Avui encara general en tot el domini, fins les Illes i els Pirineus centrals (Cardós i Vall Ferrera, 1932-3, on li fa concurrència *pigassa*, però almenys a Tor i Farrera *destral* és més corrent), i és també valencià, allí generalment en la forma deglutinada *astral*.⁴ L'àrea del mot s'estén a la llengua d'oc en general, on és també femení com en cat., i en els dialectes meridionals del francès (Poitou, Basse Gâtine, Franc Comtat, francoprovençal. I tingué força extensió en cast. antic, on és masculí [tercer quart S. XIII-1541, DCEC II, 169.57ss.]; avui resta usual a l'Alt Aragó, on és femení, no sols a la zona fronterera (una *strál* a Viu de Campo, sinó també a Bielsa, 1965), en un inventari aragonès 1397 (BRAE IV, 219, n.º 89), *dextrales* doc. de fi del S. XI en el Cart. de Fanlo (44). Manllevats del català són el sard *istrale* (car allí la forma antiga seria *seguri*) i el sic. *distrali* (Rohlf, *Sitzber. Bayr. Akad.*, 1975, v, 31). Sembla, doncs, que es diria pri-